

1. *Антология мировой философии. – М.: Мысль, 1969. – Т.1. – 936 с.*
2. *Аристотель. Сочинения. – М.: Мысль, 1976. – Т.1. – 550 с.*
3. *Древнекитайская философия. – М.: Мысль, 1972. – Т.1. – 363 с.*
4. *Новый Завет.*

Олена Проскуріна

Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ПАРАДИГМА ЯК МОДЕЛЬ ПОСТАНОВКИ І ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

О. Проскуріна, 2006

Аналізується використання моделі парадигми, яка є методологічно виправданою під час розгляду найважливішої проблеми політології – політичної культури, оскільки парадигму можливо розглядати в єдності двох сторін – “механізму” наукової революції і інструментарію якісної трансформації суспільства, його переміщення на вищий рівень рівноваги.

The analysis of the use of paradigm which is given in the article, on the view of author, methodologically justified at consideration of major problem of political science – political culture, as a paradigm can be examined in unity of two sides – “mechanism” of scientific revolution and tool of high-quality transformation of society, his moving on the higher level of equilibrium.

Генетичний аспект аналогії між політичним і науковим розвитком не підлягає ніякому сумніву.

Т. Кун

У сучасному швидко змінному світі життя суспільства і політична наука взаємозалежні і взаємно доповнюються. Політологія з усією широтою її напрямків стає найважливішим інформаційним джерелом суспільства, а категорії соціального знання здатні не тільки описувати, але й перетворювати політичну реальність. До життєво описових і життєво утворювальних категорій, поза сумнівом, входить і така категорія, як парадигма.

Поняття “парадигма” міцно увійшло до наукового обігу під впливом книги Т. Куна “Структура наукових революцій” [3, с. 73–82, с. 126–128, с. 233–245].

Т. Кун фактично визначив парадигму як модель, яка дає науковому співтовариству модель постановки проблем і їх вирішення. Філософ не тільки розширив поле дослідження за рахунок аналізу стадій виникнення нового знання, але і фактично розповсюдив закони наукових революцій на політичні процеси [3, с. 129–130].

Отже, методологічно виправдане використання парадигми під час розгляду найважливішої проблеми політології – політичної культури, оскільки парадигму можна розглядати в єдності двох сторін – “механізму” наукової революції і інструментарію якісної трансформації суспільства, його переміщення на вищий рівень рівноваги.

“Політичні революції починаються зі зростання свідомості (часто обмежуваного деякою частиною політичного співтовариства), що існуючі інститути перестали адекватно реагувати на проблеми, поставлені середовищем, яке вони ж частково створили” [3, с. 129]. А, як відомо, політичне знання становить політичну культуру.

І якщо політичні зміни починаються із зростання свідомості, то “наукові революції – із зростання свідомості, часто обмеженого науковим співтовариством. Існуюча парадигма перестала адекватно функціонувати при дослідженні того аспекту природи, до якого сама ця парадигма проклала шлях. І в політичному, і в науковому розвитку усвідомлення порушення функції, яке може призвести до кризи, становить передумову революції” [3, с. 29–130].

Нам уявляється, що існуюча методологія класифікації політичних культур (за усієї її впливовості [1]), вже

не є адекватною. Думаємо, що в умовах глобальної інформатизації світу, відбуваються процеси, які до сьогодні не відбувалися.

По-перше, – це миттєве втягування в сучасні процеси, існуючі світові культурні утворення, чим ігнорується природно-історична еволюція, в певній заданій формі; по-друге, реальність сучасного глобального світу не враховує найважливіші обставини: непередбачуваність майбутнього, а це вимагає швидкої реконструкції як адекватності на швидкі зміни. І, по-третє, щодо посилки цілісності типів національного культурного досвіду. Сучасний історичний досвід показав, самі нації розколюються за культурною ознакою і виділяють культурні ознаки, які мають відмінності в способах збирання і переробки трьох типів часу, а саме: минулого, сьогодення і бачення свого майбутнього [2].

Отже, процес виникнення нового політичного знання по-своєму “знімає” кризу політичної системи, внутрішні ресурси якої вичерпані і яка не має іншої екзистенціальної альтернативи, окрім вимушеної адаптації до знову виникаючих економічних, культурно-психологічних і геополітичних реалій.

Спираючись на вчення про парадигму, слід зазначити, що *парадигма – це сукупність певних інноваційних процесів, взаємодія яких якісно змінює базові умови життєдіяльності суспільства, збільшує темпи його руху від простих форм існування до розвиненіших моделей відтворення соціальної системи.*

Політична реальність України характеризується як *зміна парадигм*, що означає в наших умовах порушення стаціонарної циклічності розвитку (за схемою “стагнація-криза – відлига-розвиток – стагнація-криза”) і як наслідок перетворення великих верств населення в активний, а також і колективний політичний суб’єкт. Починаючи з 2004 року і до сьогодні, цей процес можна характеризувати, як процес, який має тенденцію до зростання.

Ця робота не претендує на повне висвітлення теми, а має за мету проаналізувати методологічну проблему, пов’язану з важливою темою політології, – політичну культуру сучасної України. З’ясувати, сукупність яких інноваційних процесів змінюють базові установки політичної культури суспільства і як можна використовувати концепцію політичної культури як пояснювальної схеми для інтерпретації політичних змін в тому ж таки суспільстві.

Опис політичної реальності в рамках, в яких існує політична культура України на сучасному етапі, на мій погляд, повинно відштовхуватися від уявлення про *системно-контекстний* характер суспільства. Оскільки соціально-історичний досвід, інституційні особливості, базові характеристики культури і свідомості, уміння мобілізувати свої пошукові здібності і уміння пристосовувати свою поведінку до умов, в яких ще ніхто не жив тощо, утворюють складну, дуже рухому ієрархію чинників, що постійно впливають на відтворення політичних відносин в рамках певної політичної культури.

Плин часу, якщо так можна сказати, перебуває в стані глобальної інформатизації і активного становлення інформаційного суспільства. Відомий американський політолог Ч. Майер стверджує, що політика торкається часу щонайменше в двох аспектах: перше пов’язане із загальними уявленнями про політичні устремління, тобто про те, як політичне співтовариство відтворює себе в часі; друге припускає контроль над часом, тобто розподіли край цінного політичного ресурсу [4, с. 151–154].

“Пізній старт” України – одна з особливостей нашої країни. Тому “світовий час”, тобто найбільш розвинені зони світового простору, в умовах глобалізації світу задають ритм форсованої модернізації соціально-економічної структури. Але вказані зміни неможливі без адекватних політичних і суспільних інститутів. Ось тут і починаються наші труднощі і проблеми, які пов’язані із змінами культури загалом і політичної, зокрема.

Необхідно підкреслити, що сучасна політична культура характеризується не стільки вірністю минулому, з його атрибутами – традиції і цінності, скільки відкриттю бажаного майбутнього.

Дослідники В. Бебик, М. Головатий, В. Литвин, В. Лісовий, Л. Нагорна, М. Остапенко, В. Ребало, Б. Цимбалістий, Н. Чорниш та ін. багато говорили про нашу недемократичну і несучасну політичну культуру, яка дісталась нам в спадок. Гадаємо, що такі висновки роблять лише проблемним наше буття і цінності на сучасному етапі, оскільки ми усі знаходимось перед викликом майбутнього. У цьому сенсі наша політична культура не живе цілком тільки минулим і співвідносить свої установки з викликами майбутнього. В умовах швидкої мінливості середовища майбутнє діє на поведінку людей сильніше, ніж минуле або сьогодення. Прикладом може слугувати сучасна політична ситуація в Україні (парламентські вибори 2006 р.). Розуміння багатьма того, що наше майбутнє залежить від політичного вибору сьогодні, основна маса людей серйозно замислюється над вибором політичної сили, яка йде до парламенту.

Отже, створення стійких інституційних та інтелектуальних умов для відтворення ринкової економічної системи і механізму політичного представництва, стійкої політичної системи і відповідної політичної культури

значущі як для нашої країни, так і для світової спільноти, оскільки розв'язання цього фундаментального завдання робить більш передбачуваною Україну, що піддається логічному аналізу, що вписується в сучасний світ.

Якщо ж проектувати головні завдання політичної культури суспільства на пріоритети політичної науки в Україні, то їх ієрархія, на мій погляд, буде такою:

1. Дослідження процесів становлення в Україні політичної культури глобальної інформатизації і основних показників цього процесу, а також вивчення *констеляції* внутрішніх і зовнішніх чинників цього процесу.
2. Співвідношення *низхідних* (держава – суспільство) і *висхідних* (суспільство – держава) зв'язків у формуванні типу особи і моделей політичної поведінки.
3. Констеляція *традиції* і *інновації* в розвитку політичної культури і політичної свідомості громадян, прогностичний аналіз ціннісних орієнтації потенційних виборців і їх можливих переваг.
4. Зіставлення регіональних моделей рецепції сучасних політичних інститутів і моніторинг виникаючих проблемних ситуацій, зокрема віддзеркалення в масовій свідомості сучасних правових нормативів.
5. Вплив партійно-політичної системи на формування нової політичної культури інформаційної епохи.

Необхідність багаторівневої модернізації нашого суспільства позначається і на виборі методології політичного аналізу. Остання, в своїх зрілих формах, покликана несуперечливо з'єднати в собі евристичні можливості структурно-функціонального аналізу і життєздатні елементи макросоціологічного дослідницького інструментарію. Одразу обмовимось, що абсолютизація як одного, так і іншого підходів обмежує можливості дослідника. З одного боку, тільки макросоціологічний аналіз виключає об'ємне сприйняття політичної культури суспільства. Використання тільки функціоналізму стає змістовним тоді, коли ця методологія не перетворюється на ідеологію. Важко сперечатися з Э. Юдіним, який зазначає, що методологія функціоналізму змістовна і “виявляється ефективним дослідницьким засобом під час аналізу малих соціальних груп і під час побудови теорій, які відносяться в соціологічній літературі до теорій середнього рівня, і разом з тим ефективність його різко падає за спроб вийти за ці межі” [7, с. 125–126].

Отже, визначенню типу політичної культури у цьому політичному просторі допоможуть евристичні можливості структурно-функціонального аналізу. Оскільки політична культура мотивує політику, мобілізує політичний потенціал сучасності, групує учасників сучасного політичного процесу, то під час класифікації політичних культурних типів важливо не упустити основні функції, які покликана виконувати політична культура в суспільстві.

Йдеться про такі основні функції:

- 1 *когнітивну*, пов'язану з розумінням сучасного світу, що допомагає тлумачити його реалії і тенденції;
- 2 *мотиваційну* – емоційні стимули політичної поведінки;
- 3 *нормативну* – еталон поведінки, що втілює уявлення про належне і престижне (що не включають правові норми);
- 4 *проектну*, пов'язану з відповідями на виклики майбутнього і уявленнями перспектив розвитку своєї нації в контексті розвитку всього людства.

Класифікація типів політичної культури тоді буде впізнана, коли буде названа *системоутворювальна* ознака, характерна для певного типу політичної культури, об'єднуючи всі решта ознаки в цілісний поведінковий ансамбль. Класифікація буде не повною, на погляд автора, якщо вона не охоплюватиме основних *різновидів* поведінкових типів, які стикаються в складній драматургії сучасного політичного процесу.

Серед сучасних культурологів переважаючою є думка, що системоутворювальні ознаки пов'язані з історичною спадковістю, тобто з культурною пам'яттю. Інколи називають *культурний код*, *архетип*, *ген*. Враховуючи таку постановку, ми усвідомлено або неусвідомлено детермінуємо нашу сучасну поведінку історичною спадковістю або культурною пам'яттю. Отже, культурний код, архетип, ген виступає в теорії як безумовний чинник, який завжди грає особливу роль у формуванні політичної культури. Але культура – це не тільки спадковість, в якій ми не вільні, це більшою мірою ще і наш вибір в альтернативній життєвій ситуації, політичній тощо.

У парадигмі функціоналізму суспільства імпліцитно, а тому евристично виправданим буде таке визначення культурного вибору в сучасному політичному процесі: *економікоцентризм*, *соціоцентризм* і *етноцентризм*. Як культурний вибір в сучасній політиці, який дає певний тип політичної культури [5, с. 129–136, с. 470–472].

Замість висновку

Мабуть, створюючи нову парадигму політичного знання, доцільно враховувати долю концепцій політичної модернізації, що розроблялися західним суспільством у 1960–1980 рр. Характерним для структурно-функціонального аналізу і споріднених методів є те, що політична дійсність виступає як якась цілісність взаємозалежних структур/інститутів з відповідною політичною культурою, основне завдання яких зводиться до підтримки політичної системи суспільства в рівноважному стані. Тому у цих теоріях політичні конфлікти найчастіше розглядалися не як результат якісних змін в політичній культурі, а як результат нерівномірного розподілу влади і ресурсів між етнічними, регіональними, конфесійними та іншими формуваннями на мікрорівні, або як наслідок зіткнення інтересів різних груп еліти на макрорівні.

Усе вищесказане свідчить про те, що, *по-перше*, сам по собі аналіз процесів формування політичної культури України має певні складнощі, оскільки наша країна відрізняється різноманітністю економічних, етнічних, регіональних тощо.

По-друге, збереження високого рівня соціальної напруженості в суспільстві є наслідком хаотичності політичної модернізації.

По-третьє, підвищення активності населення. Громадяни все менше слухають порад лідера і вважають за краще покладатися на власний аналіз і оцінку ситуації, що складається, в регіоні і країні. Індикатором поступального розгортання масових процесів політичної соціалізації може бути зміна співвідношення сил між трьома блоками електорату: політично утвореним, політично свідомим і таким, що слідує за пануючими в суспільстві умонастроями.

По-четверте, перегрупування сил усередині дієздатної частини політичної еліти (що і показали парламентські вибори). Відбулося перегрупування сил, які прийшли з серйозною ревізією нинішнього соціально-економічного курсу за збереження двох базових начал: економічної модернізації і прихильності до представницького правління.

В такий спосіб процеси, що спостерігаються всередині елітних і біляелітних груп в нашій країні, можна атестувати як *зміну парадигми політичного мислення* і формування фундаменту для нового, якісного переходу в розвитку політичної культури. Основними установками нової парадигми стають:

– відхід від політичного і економічного диктату владними елітами, що виступають від імені держави, для яких характерний побутовий авторитаризм, імпровізація в ухваленні політичних рішень, майстерне маніпулювання зв'язками, патріархальний характер досягнення компромісів;

– перегляд результатів приватизації деяких потужних державних об'єктів, які були реалізовані нижче за вартість і в порушення законодавства;

– стимулювання послідовності соціальних перетворень і вдосконалення механізму захисту громадян.

Подібне корегування в ідеальному випадку переслідує розширення світогляду горизонтів українських громадян і відповідно можливості для маніпулювання їх соціально-політичною активністю зменшуються.

Зрілість, така, що зростає, цивільна свідомість сприяє формуванню в країні повноцінної суспільно-політичної думки, тобто створюється політичне явище, суть якого полягає у визначенні співвідношення сил, що фактично діють в суспільстві. Логічним завершенням цього процесу стане виникнення ситуації, за якої персональний склад правлячої еліти і опозиції безпосередньо залежатиме від орієнтації громадської думки.

Політичні зрушення 2004–2006 рр. в Україні можна назвати революцією/еволуцією [6, с. 117], що звільняє особу від соціально-інституційних, психологічних і, найголовніше, політико-культурних обмежень, які сковували розвиток її творчого потенціалу. І хоча сам цей процес поки що не завершений, проте бачимо бажану “станцію призначення” складного історичного шляху. Нам потрібне суспільство, яке здатне критично сприймати світовий досвід і перетворювати його на користь своїх громадян.

І на завершення хочеться сказати, що динамічний розвиток суспільства впливає на українську політичну науку в тому сенсі, що потреба в дослідженні інститутів політичного представництва безпосередньо залежить від аналізу політичної культури громадян України.

ЛИТЕРАТУРА

1. Aron R. *Soviet Society in Transition // Problems of Communism. №6. 1957. P. 7.*; Bell D. *Ten theories in Search of Soviet Reality // World politics. №10. 1958. P. 350.*; Almond G. Verba S. *The Civic Culture: Political Attitude and Democracy in Live nations. – Boston-Toronto, 1964*; Уэлча С. “Концепция политической культуры”. – Welch S. *The Concept of Political Culture. L., 1993.*

2. *История Луганского края: Учеб. пособие / А.С. Ефремова, В.С. Курило, И.Ю. Бровченко и др. – Луганск: Альма-матер, 2003*; Шарпило Б.А. *Сравнительно-историческая характеристика украинских городов*

Восточной Украины (Старобельщины): Автореф. дисс... канд. ист. наук. – Киев, 1960.

3. Кун Т. Структура научных революций / Пер. с англ. В.Ю. Кузнецова. – М.: ООО Издательство АСТ, 2002. – 608 с.

4. Maier Ch. The Political of Time: Changing Paradigms of Collective Time and Private Time in the Modern Era. – Cambridge, 1987.

5. Новая постиндустриальная волна на Западе /Под ред. Л.И. Иноземцева. – М., 1999.

6. Шкляр В.І. Формування моделі “влада – преса – суспільство” в період легітимації політичної системи //Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 17. – Жовтень – грудень. – Київ, 2004.

7. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки. – М., 1978.

Андрій Рибак

Національний університет “Острозька академія”

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ОУН 1940–1950 рр.

О Рибак А., 2006

Висвітлено базові принципи розвитку соціально-економічної сфери держави за матеріалами публіцистики Організації українських націоналістів. Зокрема з'ясовано трактування права власності, роль держави в господарській сфері, ставлення оунівців до проблеми зайнятості громадян тощо. Відображено спільну позицію націоналістичних груп щодо зазначеної проблематики, але вказано на відмінності поглядів.

The article is devoted to illumination of base principles of development of socio-economic sphere of the state on materials of publicism of Organization of the Ukrainian nationalists. In particular, interpretation of right of ownership, role of the state in an economic sphere, appeal of members of OUN, is found out to the problem of employment of citizens and others like that. An author tried to represent general position of nationalistic groups in relation to noted problems, although also specified on the differences of looks.

Однією з причин труднощів сучасного економічного розвитку України була відсутність у програмах самостійницьких сил кінця 1980-х років чітких планів та концепцій господарської політики держави. Натомість політична думка ОУН середини ХХ століття залишила по собі значні теоретичні напрацювання з соціально-економічної проблематики. Багато ідей оунівців не втрачають свого прикладного значення і сьогодні. А тому тему дослідження ми вважаємо актуальною та суспільно значущою.

Плани ОУН щодо господарського розвитку держави привертали увагу дослідників І. Вдовичина, Г. Дичковської, О. Мотиля, А. Русначенка, С. Тарана, М. Сича, М. Якименко та ін. Вони зосереджували свою увагу переважно на програмних документах Організації, намагались виокремити цілісну концепцію соціально-економічного розвитку та її еволюцію. Віддаючи належне науковому доробку вказаних авторів, все ж зазначимо, що вони дещо обійшли увагою теоретико-публіцистичну спадщину оунівців, яка була не просто доповненням до офіційних документів, а й дає можливість глибше проаналізувати економічні плани ОУН. Тому тема є актуальною також з наукового погляду.

Мета роботи – з'ясувати основні принципи соціально-економічного розвитку держави за ідеологією Організації українських націоналістів.

В теорії українського націоналізму тісно переплелись соціальні, економічні, політичні моменти. Перебудова соціальної та економічної систем повинна була ґрунтуватись на основних ідеологічних засадах ОУН.

Великого значення теоретики соціально-економічної програми ОУН надавали усталеним традиціям господарського розвитку, соціально-психологічним особливостям українців тощо. Разом з тим суспільно-політична думка націоналізму намагалась зважати на всі тогочасні тенденції розвитку світу. Увага до цих питань та проблем і породила критику пануючих у світі ліберальної (капіталістичної) та соціалістичної систем